

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA QUẢN LÝ VĂN HÓA- NGHỆ THUẬT

Đinh Thị Hằng

**LỄ CẤP SẮC CỦA NGƯỜI DAO Ở HUYỆN SƠN ĐỘNG,
TỈNH BẮC GIANG**

CHUYÊN NGÀNH: CHÍNH SÁCH VĂN HÓA
MÃ SỐ:

KHÓA LUẬN ĐẠI HỌC
NGÀNH QUẢN LÝ VĂN HÓA

Người hướng dẫn khoa học: Ths. Đinh Văn Hiến

HÀ NỘI- NĂM 2014

LỜI CẢM ƠN

Để có thể hoàn thành được nghiên cứu khoa học về “Lễ cấp sắc của người Dao ở huyện Sơn Động, Bắc Giang” này là nhờ sự giúp đỡ và chỉ bảo tận tình của các thầy cô trong khoa quản lý văn hóa- nghệ thuật và thầy cô khác trong trường. Qua đây em xin gửi tới thầy cô lời cảm ơn chân thành nhất, đặc biệt em xin cảm ơn thầy Đinh Văn Hiến người đã trực tiếp hướng dẫn, chỉ bảo tận tình, động viên, khích lệ em trong suốt quá trình em làm bài khóa luận. Được học tập trong ngôi Trường Đại học Văn hóa Hà Nội cùng với sự dìu dắt tận tình của các thầy cô là một sự may mắn của em. Vì vậy, em sẽ cố gắng học tập và rèn luyện thật tốt để trang bị cho mình đầy đủ kiến thức sau này ra trường có thể cống hiến cho xã hội.

Qua đây, em xin trân trọng cảm ơn các cán bộ Phòng văn hóa- thông tin huyện Sơn Động và một số phòng ban khác của Ủy ban nhân dân huyện Sơn Động, các cô các chú đã tạo điều kiện thuận lợi về mọi mặt để em hoàn thành khóa luận. Trong thời gian đi thực tế làm khóa luận, em đã nhận được sự giúp đỡ nhiệt tình của các già làng, trưởng bản, thầy cúng và những người cung cấp thông tin ở nhiều xã trong huyện Sơn Động. Em chân thành cảm ơn sự giúp đỡ quý báu đó. Cuối cùng, em xin được bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới gia đình, bạn bè đã động viên, giúp đỡ em trong quá trình học tập và hoàn thành khóa luận này.

Tác giả

Đinh Thị Hằng

MỤC LỤC

Trang phụ bìa.....	
Lời cảm ơn.....	
Mục lục.....	
1. Lí do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề	3
3. Mục đích, nhiệm vụ nghiên cứu.....	5
4. Phương pháp nghiên cứu.....	5
5. Đối tượng nghiên cứu.....	6
6. Cấu trúc đề tài	6
Chương 1: KHÁI QUÁT VỀ NGƯỜI DAO HUYỆN SƠN ĐỘNG, TỈNH BẮC GIANG	8
1.1. Điều kiện tự nhiên ở Sơn Động – Bắc Giang	8
1.2. Điều kiện kinh tế- xã hội ở Sơn Động – Bắc Giang	12
1.2.1. Đặc điểm kinh tế	12
1.2.2. Đặc điểm xã hội	18
1.3. Dân số, lịch sử tộc người và đời sống văn hóa của người Dao ở huyện Sơn Động, tỉnh Bắc Giang.....	23
1.3.1. Dân số và phân bố dân cư	23
1.3.2. Nguồn gốc và lịch sử tộc người	24
1.3.3. Khái quát về đời sống văn hóa	25
Chương 2: LỄ CẤP SẮC CỦA NGƯỜI DAO LÔ GANG Ở HUYỆN SƠN ĐỘNG, TỈNH BẮC GIANG	37
2.1. Tên gọi và mục đích của lễ cấp sắc.....	37
2.2. Nguồn gốc và các bậc của lễ cấp sắc	38
2.3. Công việc chuẩn bị cho lễ cấp sắc	40

2.4. Tiến trình của lễ cấp sắc.....	41
2.5. Những điều kiêng kỵ.....	42
2.6. Các nghi lễ chuẩn bị.....	44
2.6.1. Sự chuẩn bị trong ngày thứ nhất.....	44
2.6.1.1. Đi mời thầy tào.....	45
2.6.1.2. Chuẩn bị các cây đèn để hành lễ và dựng đàn tế trời.....	45
2.6.1.3. Làm các loại tấu, sớ, bùa phép, tiền giấy, quân lương.....	46
2.6.2. Sự chuẩn bị trong ngày thứ hai.....	47
2.6.2.1. Lễ Chạng chà phin (kính cáo tổ tiên), lễ đón thầy (sày tĩa).....	47
2.6.2.2. Lễ trấn thổ trừ tà, lễ mở tranh và treo tranh.....	49
2.7. Các nghi lễ chính trong lễ cấp sắc.....	51
2.7.1. Lễ trình diện.....	51
2.7.2. Cấp đạo sắc cho người thụ lễ.....	54
2.7.3. Cấp pháp danh cho người thụ lễ.....	58
2.7.4. Tục gói chẵn (lễ thi giải- sinh lần 2).....	60
2.7.5. Các thầy múa tạ ơn thần linh.....	62
Tiểu kết chương 2.....	64
Chương 3: BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY CÁC GIÁ TRỊ VĂN HÓA TRONG LỄ CẤP SẮC CỦA NGƯỜI DAO Ở HUYỆN SƠN ĐỘNG, TỈNH BẮC GIANG	
.....	64
3.1. Các giá trị văn hóa, xã hội của lễ cấp sắc.....	64
3.1.1. Về tâm linh, tôn giáo tín ngưỡng.....	64
3.1.2. Về văn hóa nghệ thuật.....	66
3.1.3. Về phong tục tập quán.....	67
3.1.4. Về giáo dục.....	68
3.1.5. Giá trị cố kết cộng đồng.....	71

3.2. Lễ cấp sắc từ góc độ quản lý nhà nước	72
3.2.1. Công tác quản lý tôn giáo tín ngưỡng ở huyện Sơn Động, tỉnh Bắc Giang	72
3.2.2. Quản lý đối với lễ cấp sắc	75
3.3. Một số đề xuất và khuyến nghị nhằm phát huy giá trị tốt đẹp của lễ cấp sắc	75
3.3.1. Phương hướng đề xuất	77
3.3.2. Các biện pháp cụ thể	78
Tiểu kết chương 3	80
Kết luận	81
Tài liệu tham khảo	84
Phụ lục	85

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Văn hóa vốn gắn liền với toàn bộ cuộc sống và song hành cùng sự phát triển của xã hội. Văn hóa là dòng chảy xuyên suốt quá khứ, hiện tại và tương lai của dân tộc. Con người ra đời cùng với văn hóa, trưởng thành nhờ văn hóa, hướng tới tương lai cũng từ văn hóa. Văn hóa của một dân tộc trước hết thể hiện ở bản sắc của dân tộc ấy. Bản sắc dân tộc thể hiện trong hệ giá trị của văn hóa dân tộc, nó biểu hiện và định hướng cho sự lựa chọn trong hành động của con người. Những giá trị văn hóa là thước đo trình độ phát triển và đặc tính riêng của mỗi dân tộc: “Một dân tộc thiếu văn hóa chưa phải là một dân tộc thật sự hình thành, một nền văn hóa không có bản sắc dân tộc thì nền văn hóa ấy không có sức sống thật sự của nó và một dân tộc đánh mất đi bản sắc văn hóa của dân tộc mình thì dân tộc đó không còn là một cộng đồng tộc người riêng biệt nữa”.

Cũng như các huyện miền núi khác của khắp các tỉnh trên đất nước Việt Nam, huyện vùng cao Sơn Động là nơi sinh sống của nhiều dân tộc khác nhau trong đó có người Dao. Người Dao là một trong số những dân tộc giữ gìn được tốt nhất những nét văn hóa mang đậm bản sắc dân tộc mình. Mỗi dân tộc với những đặc điểm riêng, đều sớm hình thành những nét văn hóa riêng độc đáo của mình. Do đặc điểm về điều kiện địa lý, kinh tế - xã hội trên địa bàn huyện và nhiều nhân tố ảnh hưởng khác nhau đã hình thành nên sự khác nhau về văn hóa giữa người Dao ở huyện Sơn Động và người Dao ở nơi khác, có những điểm khác biệt và mang tính đặc thù. Trong các giá trị văn hóa mà người Dao giữ gìn được thì có nhiều phong tục tập quán của người Dao vẫn còn đậm sắc truyền thống như: trang phục, hội cầu mùa, lễ cấp sắc, đám cưới, đám tang và một số nghi lễ liên quan đến vòng đời khác...và đặc biệt trong đó có lễ cấp sắc là một

nghi lễ mang đậm truyền thống dân tộc nhất. Nền văn hóa ấy ảnh hưởng sâu xa đến từng cá nhân trong cộng đồng người Dao, góp phần làm phong phú thêm những giá trị cho nền văn hóa đa dân tộc của huyện Sơn Động.

Những năm gần đây, tình hình thế giới cũng như trong nước có nhiều biến đổi. Xu thế toàn cầu hóa đang diễn ra như một cơn lốc cuốn hút mọi nơi trên thế giới. Tỉnh Bắc Giang nói chung và huyện Sơn Động nói riêng cũng như tất cả các tỉnh, huyện khác trong cả nước không thể đứng ngoài dòng chảy này. Kinh tế thị trường với những ưu điểm và mặt trái của nó, có ảnh hưởng không nhỏ đến nền văn hóa truyền thống của các dân tộc trong cộng đồng các dân tộc cư trú trên địa bàn huyện, trong đó có văn hóa của dân tộc Dao. Bên cạnh những tiến bộ tốt đẹp, tiện lợi mà nền kinh tế thị trường mang lại trong văn hóa truyền thống của người Dao, còn có những yếu tố làm cho giới trẻ bị hút vào mà quên đi giá trị văn hóa truyền thống. Trước sự tác động của cơ chế thị trường, mở rộng hội nhập quốc tế và giao lưu văn hóa hiện nay, nhiều giá trị văn hóa truyền thống của các dân tộc trong huyện Sơn Động nói chung, và người Dao nói riêng đang bị mai một, pha trộn, lai căng, không còn giữ được bản sắc. Cho nên vấn đề bảo tồn các giá trị văn hóa truyền thống của các dân tộc trên địa bàn huyện Sơn Động nói chung và của người Dao nói riêng là rất cần thiết, cấp bách.

Vấn đề khác quan trọng hơn cả, đó là chúng ta đang phấn đấu để có được sự bình đẳng về mọi mặt giữa các dân tộc, các vùng miền trên cả nước. Để đạt được điều này phải kết hợp nhiều yếu tố, trong đó văn hóa chiếm vai trò, vị trí hết sức quan trọng, không thể có bình đẳng dân tộc nếu như không giữ gìn và phát huy bản sắc văn hóa các dân tộc thiểu số ở nước ta, bởi lẽ vấn đề dân tộc là vấn đề văn hóa. Hiện nay, Đảng, Nhà nước và cán bộ tỉnh Bắc Giang cũng như cán bộ huyện Sơn Động đã đưa ra nhiều chủ trương, chính sách nhằm thúc đẩy

phát triển kinh tế - xã hội, giữ gìn và phát huy bản sắc văn hóa các dân tộc, tạo điều kiện để vùng núi Sơn Động phát triển đồng đều và vững chắc, đóng góp vào việc thực hiện mục tiêu chung của tỉnh, của đất nước trong thời kỳ đẩy mạnh CNH, HĐH. Tuy nhiên do điều kiện kinh tế - xã hội của huyện vẫn rất khó khăn nên việc bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa truyền thống của các dân tộc là rất khó khăn. Trước tình hình đó thì việc giữ gìn, kế thừa và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc Dao là vấn đề mang tính thời sự, cấp bách trong giai đoạn hiện nay và việc bảo tồn đó cần đi từ nhiều khía cạnh, bắt đầu với từng phong tục tập quán. Nhận thức về ý nghĩa và tầm quan trọng của vấn đề, để đóng góp phần công sức nhỏ bé vào mục tiêu của cả nước nói chung và của địa phương nói riêng, tôi chọn vấn đề “lễ cấp sắc của người Dao ở huyện Sơn Động, tỉnh Bắc Giang” làm đề tài khóa luận tốt nghiệp.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Hiện nay việc nghiên cứu về người Dao đã có rất nhiều công trình nghiên cứu ở phạm vi và góc độ khác nhau. Các công trình nghiên cứu về văn hóa của người Dao cũng rất đa dạng như nghiên cứu về cuộc sống sinh hoạt hằng ngày của họ trong cách ăn, mặc, ở... có các công trình sau: “ trang phục cổ truyền của người Dao ở Việt Nam”, Nguyễn Khắc Tụng, Nguyễn Anh Cường, nxb văn hóa thông tin, 2011. “ Văn hóa trên trang phục cổ truyền của người Dao ở miền núi phía bắc”, Nguyễn Ngọc Hân, nxb văn học, 2011. “Nhà ở của người Dao áo dài ở tỉnh Hà Giang”, Phạm Minh Phúc, 2012. “Nét đẹp trong trang phục dân tộc Dao”, Văn Đức. Mười món ăn ngày tết của người Dao”, Đèo Thị Tuyết Nhung. Về văn học có các công trình như: “ Dân ca Dao”, Triệu Hữu Lí, nxb văn hóa thông tin, 1990. “Truyện cổ dân gian dân tộc Dao ở Lai Châu”, Đỗ Thị Tác, nxb văn hóa thông tin, 2011. “ Thơ ca dân gian người Dao”, Trần Hữu Sơn, 2012. “

Vả tạp tàu-: tục ngữ thành ngữ dân tộc Dao”, Triệu Kim Văn, nxb văn hóa dân tộc, 2013. Về tôn giáo, tín ngưỡng của người Dao có: “ tín ngưỡng và tôn giáo của người Dao ở Việt Nam” , Vương Duy Khang. “ Đời sống tín ngưỡng của người Dao họ ở Lào Cai” , Phạm Văn Dương. Về các nghi lễ trong cuộc sống người Dao có các công trình nghiên cứu như: “ đại thư- sách dung trong nghi lễ của người Dao quần chẹt”, Hoàng Thị Thu Hương, nxb văn hóa dân tộc, 2011. “Nghi lễ trong việc cưới việc tang của người Dao Khâu(ở Sin Hồ, Lai Châu), Tần Kim Phú, nxb văn hóa Lai Châu, 2012. “Múa trong nghi lễ tết nhảy của người Dao ở Việt Nam”, Trịnh Quốc Minh. “Ngủ thăm- mỹ tục kì lạ của người Dao”, Phương Nguyên. “Múa trong lễ cấp sắc của người Dao ở Việt Nam”, Trịnh Quốc Minh... và một số công trình như: “Lời dẫn đạo đức trong sách cổ người Dao”, ần Kim Phú, nxb Lai Châu văn hóa dân tộc, 2011. “Tri thức dân gian người Dao tỉnh Thái Nguyên”, Hà Thị Thu Thủy, Dương Quỳnh Phương, nxb văn hóa thông tin, 2012. “Văn hóa dân gian người Dao Bắc Giang”, Nguyễn Thu Minh, nxb đại học quốc gia Hà Nội, 2010. “Người Dao”, Chu Thái Sơn, nxb trẻ, 2004. “Người Dao trong cộng đồng các dân tộc Việt Nam”, Đỗ Quang Tụ, Nguyễn Liên, nxb văn học dân tộc, 2010, “Lễ cấp sắc của người Dao ở Bắc Giang”, Nguyễn Hữu Phương, bxb hội văn học nghệ thuật Bắc Giang, 2006... Nhìn chung các công trình, tác phẩm đã đi vào khai thác những đặc điểm chung về văn hóa của người Dao và một số đặc điểm riêng của tộc người Dao ở một số vùng của nước ta. Tuy nhiên, nhưng nghiên cứu này phần lớn chú trọng tới việc tìm hiểu những giá trị văn hóa, phong tục tập quán của người Dao nhằm giới thiệu về người Dao, những nét đặc sắc, cái hay cái đẹp của văn hóa dân tộc Dao chứ chưa đi sâu vào tìm hiểu các biện pháp hay phương hướng để quản lí sao cho tốt, làm thế nào để kế thừa và phát huy những giá trị văn hóa tốt đẹp của

người Dao. Thêm một điều nữa là lễ cấp sắc của người Dao Lô Gang ở huyện Sơn Động, tỉnh Bắc Giang chưa có rất ít công trình nghiên cứu mà chỉ được một số bài báo nói tới là chủ yếu.

3. Mục đích, nhiệm vụ nghiên cứu

Mục đích nghiên cứu của bài khóa luận là nhằm tìm hiểu sâu hơn về lễ tục cấp sắc của người Dao ở huyện Sơn Động mà đặc biệt là người Dao Lô Gang, rút ra những giá trị tiêu biểu và đề xuất một số giải pháp cụ thể. Từ đó làm cơ sở giúp các nhà quản lý hoạch định những biện pháp, chính sách để bảo tồn và phát huy bản sắc văn hóa của người Dao ở huyện Sơn Động nói riêng và của đồng bào dân tộc Dao ở tỉnh Bắc Giang nói chung.

Tìm hiểu vài nét về người Dao ở Sơn Động, Bắc Giang như: tên gọi, lịch sử cư trú, đời sống kinh tế, văn hóa, xã hội.

Đi sâu tìm hiểu các lễ nghi liên quan đến lễ tục cấp sắc của người Dao ở huyện Sơn Động, tỉnh Bắc Giang

Nêu lên những quan niệm của người Dao ở huyện Sơn Động về vị trí, vai trò, ý nghĩa của lễ tục cấp sắc trong đời sống xã hội và tâm linh của họ.

Đưa ra được những giá trị tốt đẹp của lễ cấp sắc và đề xuất các biện pháp, phương hướng giữ gìn và phát huy giá trị văn hóa của lễ cấp sắc đồng thời làm thế nào để quản lý tốt hoạt động của nhân dân trong việc thực hiện nghi lễ truyền thống.

4. Phương pháp nghiên cứu

Các phương pháp được sử dụng trong bài nghiên cứu:

Phương pháp nghiên cứu tài liệu, tổng hợp và phân tích các tài liệu sẵn có: nghiên cứu sách, báo, các công trình nghiên cứu và cả những trang web để tìm hiểu.

Phương pháp phỏng vấn: phỏng vấn gia đình, cá nhân người được cấp sắc, thầy cúng và dân làng để biết thêm về những nghi lễ, nghi thức và cả sự chuẩn bị, lo lắng của gia đình.

Phương pháp điền dã, quan sát: để được cảm nhận không khí của những ngày lễ cấp sắc.

Ngoài ra còn có các phương pháp: phương pháp logic, phương pháp phân tích, tổng hợp, so sánh,...

5. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của bài khóa luận là lễ cấp sắc của người Dao ở huyện Sơn Động, tỉnh Bắc Giang .

6. Cấu trúc đề tài

Mở đầu

- Chương 1: Khái quát về người Dao huyện Sơn Động, tỉnh Bắc Giang

1.1 Điều kiện tự nhiên ở Sơn Động - Bắc Giang

1.2 Điều kiện kinh tế- xã hội ở Sơn Động- Bắc Giang

1.3 Dân số, lịch sử tộc người và đời sống văn hóa của người Dao ở huyện Sơn Động, tỉnh Bắc Giang

- Chương 2: Lễ cấp sắc của người Dao Lô Gang Ở huyện Sơn Động, tỉnh Bắc Giang

2.1 Tên gọi và mục đích của lễ cấp sắc

2.2 Nguồn gốc của lễ cấp sắc

2.3 Các bậc của lễ cấp sắc

2.4 Công việc chuẩn bị cho lễ cấp sắc

2.5 Tiến trình của lễ cấp sắc

2.6 Những điều kiêng kỵ

2.7 Các nghi lễ chuẩn bị

2.8 Các nghi lễ chính

- Chương 3: Bảo tồn và phát huy những giá trị văn hóa trong lễ cấp sắc của người Dao ở Sơn Động, Bắc Giang

3.1. Các giá trị văn hóa xã hội của lễ cấp sắc

3.2. Lễ cấp sắc từ góc độ quản lý nhà nước

3.3. Một số đề xuất và khuyến nghị nhằm phát huy các giá trị tốt đẹp của lễ cấp sắc

Kết luận

Tài liệu tham khảo

Phụ lục

Tài liệu tham khảo

- Nguyễn Quang Ân, Ngô Quang Toàn (2006) *địa chí Bắc Giang: địa lý và kinh tế- sở văn hóa thông tin Bắc Giang.*
- Phan Ngọc Khuê (2003) *Lễ cấp sắc của người Dao Lô Gang ở Lạng Sơn-* nxb văn hóa thông tin - Nguyễn Liên, Đỗ Quang Tụ (Đồng chủ biên) (2005) *Người Dao trong cộng đồng dân tộc Việt Nam,* Nxb Giao thông vận tải, Hà Nội.
- Nguyễn Thu Minh (2010) *văn hóa dân gian người Dao Bắc Giang-* nxb đại học quốc gia Hà Nội.
- Kì yếu hội thảo khoa học: *bảo tồn, khai thác, phát huy giá trị du sản văn hóa phi vật thể các dân tộc thiểu số tỉnh Bắc Giang-* bảo tàng Bắc Giang- nxb thông tấn.
- *Lịch sử Đảng bộ huyện Sơn Động-* 2003- nxb chính trị quốc gia.
- Trịnh Quốc Minh- *Múa trong lễ cấp sắc của người Dao ở Việt Nam-* báo văn hóa nghệ thuật số 4- 2004.
- Báo cáo tình hình phát triển kinh tế- xã hội huyện Sơn Động- 2013- UBND huyện Sơn Động.
- Thống kê dân số huyện Sơn Động- 2011.
- Các trang web:
 Web của bộ Văn hóa thể thao và du lịch: <http://www.bvhttdl.gov.vn/>
 Web của sở văn hóa thể thao và du lịch tỉnh Tuyên Quang:
<http://sovhhttdltuyenquang.vn/>
 Web của huyện Sơn Động, tỉnh Bắc Giang: <http://sondong.bacgiang.gov.vn/>
 Web của thư viện quốc gia: <http://103.23.144.229/opac/> , <http://nlv.gov.vn/>
 Web của tỉnh Bắc Giang: <http://www.bacgiang.gov.vn/>